

Hasan Habenneke'yi hapse atarak mallarına el koydu.

Geleneksel ilimlerde dirayetli bir âlim olmasına rağmen faaliyetlerinin yoğunluğu sebebiyle eser yazmaya imkân bulamayan Hasan Habenneke, 14 Zilkade 1398 (16 Ekim 1978) tarihinde Râbrıtû'l-âlemi'l-İslâmî'nin toplantısına katılmaya hazırlandığı bir sırada vefat etti. Çok kalabalık bir cemaatin katıldığı Emvîyye Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Hasan Camii civarına defnedildi.

ABDURRAHMAN HASAN HABENNEKE
EL-MEYDÂNÎ

HASAN b. HASAN b. ALI

(الحسن بن الحسن بن علی)

Ebû Muhammed el-Hasen b. el-Hasen
b. Alî b. Ebî Tâlib
(ö. 97/715-16)

Hz. Hasan'ın oğlu.

Muhtemelen 37 (657-58) yılında Medine'de doğdu. Hz. Hasan'ın Havle bint Manzûr'dan olan oğludur. Babası ile aynı adı taşıdığı için çoğunlukla Hasan el-Müsenî diye anılır.

Çocukluğu ve gençliği hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Evlenme isteğini amcası Hz. Hüseyin'e açınca Hüseyin kızlarından Fâtıma veya Sekîne'den birini almasını tavsiye etti, o da Fâtıma ile evlendi. Kerbelâ Vak'ası'nda (61/680) Hz. Hüseyin'in oğlu Ali el-Asgar'la birlikte katliamdan kurtulan Hasan esir edilip hânımı Fâtıma ile birlikte Kûfe'ye götürüldü. Fâtıma'nın I. Yezid'e müracaatı üzerine ellerinden alınan malları iade edilecek Medine'de ikametlerine izin verildi. Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân tarafından, Irak halkıyla iş birliği yaparak hilâfeti ele geçirmeye teşebbüs etmekle suçlanıp sürekli baskı altında tutuldu. Biat etmek için Dimaşk'a gitmesinden sonra Abdülmelik, Hz. Peygamber'in Hasan'ın elinde bulunan kılıcını tehditle alan Hicaz Valisi Haccâc b. Yûsuf es-Sekaffi'ye bir mektup göndererek onu rahat bırakmasını bildirdi. Sünnî kaynaklarında, Ehl-i beyt'in ileri gelenlerinden olmasına rağmen Iraklı Şîîler'in yaptığı daveti reddettiği, hatta onlarla mücadeleyi Allah'a yaklaşıtırcı bir amel olarak kabul ettiği (Zehbî, *A'lâmü'n-nübela*², IV, 486), kendisine Resûlullah'ın neslinden olması dolayısıyla hürmet eden bir Râfîzî'yi azarladığı, başka bir Râfîzî'ye de, "Eğer Resûl-i Ekrem'e olan yakınlığımdan dolayı emir-

liĝe daha lâıyık olduĝumu zannediyorsan yanılıyorsun. Çünkü onun için namaz, zekât, oruç gibi ibadetler emirlikten daha efdaldi" dediĝi (İbn Sa'd, V, 319-320), Ebû Bekir ve Ömer'e lânet okuyan Mugire b. Saîd el-İclî'yi huzurundan kovduĝu ve Hz. Peygamber'in, "Ben kimin mevlâ-sı isem Ali de onun mevlâsıdır" hadisinde halifeliliĝin kastedilmediĝini söylediĝi rivayet edilir.

Hasan b. Hasan 97 (715-16) yılında almış yaşlarında Medine’de vefat etti. 99’da (717-18) öldüğüne dair rivayetler vardır. İbnü’l-Cevzi ise onun 91 (710) yılında vefat ettiğini söyler (*el-Muntaẓam*, VI, 301). Bazı kaynaklarda otuz beş yaşında öldüğünden bahsediliyorsa da bu doğru değildir. Eşi Fâtıma kabri üzerine bir mescid yaptırmış, fakat bir süre sonra kabirlere mescid yapılmayacağına dair hadis kendisine bildirilince yıktırmıştır. Zeyneb adındaki kızı Emevî Halifesi Velîd b. Abdülmelik’le evlenmiş, ancak kardeşlerine yapılan kötü muameleden dolayı üzüntüsünü dile getirdiği için kocası ile araları açılmış ve boşanmışlardır. Hasan b. Hasan’ın çocuklarından Abdullah, Hasan ve İbrâhim, Abbâsî Halifesi Ebû Ca’fer el-Mansûr tarafından isyan hazırlıkları içinde oldukları gerekçesiyle Hâşimîye’de ömürlerinin sonuna kadar hapiste tutulmuşlardır.

Hasan'ın çocuklarından İbrâhîm ve Dâvûd'un nesli Yemen'de İmâmîler ve Süleymânîler; Abdullah'ın nesli Kuzey Afrika'da Süleymânîler, İdrîsîler, Sa'dîler, Fîlâlîler; Endülûs'te Hammûdîler; Gana'da Benî Sâlih; Mekke'de Benî Katâde, Benî Uhaydir ve Benî Füleyle adlarıyla hüküm sürmüş ve tarihte önemli rol oynamışlardır. İbn Fazlullah el-Ömerî bunları "Düvelü'l-Hasaniyyîn" başlığı altında ele almaktadır (*Mesâlik*, XXIV, 2 vd.). Zeydîler ve bazı Şîî grupları imâmetin Hasan b. Hasan ile Ali b. Hüseyin (Zeynelâbidîn) ve evlâtlarından başkasına intikal etmeyeceği görüşünü benimsemişlerdir (Riyâd M. Nâsirî, I, 61).

Şîî ve Sünnî muhaddislerin “sadûk” olduğu konusunda ittifak ettikleri Hasan b. Hasan babasından, hanımı Fâtıma’dan ve Abdullah b. Ca’fer’den hadis rivayet etmiştir. Oğulları Abdullah ve Hasan, amcasının oğlu Hasan b. Muhammed b. Hanefiyye, Süheyl b. Ebû Sâlih gibi kişiler de ondan rivayette bulunmuşlardır.

Babasından kalan Medine'deki hurmalıkların yıllık gelirinden ihtiyacı kadarını alıp geri kalanını sadaka olarak dağıtan, pek az kimseyle görüşen, vaktinin çoğu-

nu ibadetle geçiren Hasan İslâmiyet'i yaşamadaki hassasiyetiyle tanınmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Cenâ'iz", 62, "Megâzi", 14; a.m.f., *et-Târîhul-kebir*, II, 289; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 319-320; Zübeyrî, *Nesebü Kureyş*, s. 51-53; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Zekkâr), II, 598; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), V, 469; Ebû'l-Arab et-Termîzî, *Kitâbü'l-Mîhan* (nşr Yahyâ Vâhid), Beyrut 1988, s. 313; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, IV, 430-436; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrevî), XIII, 61-71; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 301; VII, 183, 212-214; Ali b. e. Muhammed el-Ömerî, *el-Mecdî* (nşr. Ahmed ed-Dâhğânî), Kum 1409, s. 36; Zehebi, *A'lâmü'n-nübela'*, IV, 483-487; a.m.f., *Târîhu'l-İslâm: senes 81-100*, s. 328-330; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Meşâlîk*, XXIV, 2 vd.; İbn İnebe, *Ümde'tü'l-fâlib*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Mek-tebi'l-Hayât), s. 117-120; Meclisî, *Biğârü'l-en-vâr*, Beyrut 1983, XLIV, 166-170; Muhammed Sirâceddin el-Mahzûmî, *Siğâhu'l-ağbâr*, İstan-bul 1306, s. 11, 12; Bedrân, *Teğhizü Târîhi Du-maşk*, IV, 165-169; Bâkir Şerif el-Kureşî, *Hayâ-tü'l-İlmâni'l-Hasan b. 'Alî*, Beyrut 1403/1983, II, 464; Riyâd M. Nâsirî, *el-Vâkıfiyye*, Meşhed 1988, I, 61; Ebû'l-Kâsım el-Hüfî, *Mu'cemu ricâ-li'l-hadîs*, Kum 1409/1989, IV, 301; Abdülceb-bâr er-Rifâî, *Mu'cem mâ kütebe 'anî'r-Resûl ve ehli'l-beyt*, Tahrân, ts. (Veżâret-i Ferheng), VII, 5-60; B. Lewis, "Alids", *EJ²* (İng.), I, 401, 402.

RECEP USLU

HASAN HÜKMÎ

(حسن حکمی)

(ö. 1048/1638'den sonra)

Osmanlı reîsülküttâbı, münşî.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Oldukça genç bir yaşta Dîvân-ı Hümâyûn kâtipleri zümresine dahil olduğu ve kırk yıldan fazla burada görev yaptığı bilinmektedir. Hükmî lakabının hüküm yazmadaki kabiliyetinden gelmiş olması muhtemeldir.

1006 (1597-98) yılında divanın kırk ki-
demli kâtibinden biri olan Hasan Hükmi,
aynı zamanda Veziriâzam Hadım Hasan
Paşa'nın tezkireciliğini de yapmaktaydı.
1604-1605'te reisülküttâb makamına ve-
kâlet etti; hemen ardından 1606'da önce
reisülküttâblığa, birkaç ay sonra da ni-
şancılığa getirildi. 1614 yılında tekrar re-
isülküttâblığa yükseltildi. 1618'de nişan-
cı, 1621'de yeniden reisülküttâb oldu. Bu
dönemde reisülküttâblık görevi nişancı-
lığa göre giderek önem kazanmaya başla-
mıştı. Hasan Hükmi'nin meslek hayatı
bu değişikliği gözler önüne seren bir ör-
nektir. Hükmi sonraki yıllarda çeşitli ki-
tâbet görevlerinde bulundu; 1638'de si-
pahi mukabelecisi iken son defa reisül-
küttâblığa getirildi. Ölüm tarihi kesin ola-
rak bilinmemektedir.

Hasan Hükmi, XVII. yüzyılın ilk yarısının meşhur Osmanlı münşilerinden biri sayılır. 1601'de divan kâtipliğini sürdürürken aynı zamanda bir önceki şehnâmecî olan Lokman'ın ricasıyla Tâlikzâde Mehmed Subhi'nin yerine şehnâmecî tayin edildi. Bu göreve tayiniyle ilgili Cemâziyelâhîr 1010 (Aralık 1601) tarihli hükümün sûreti *Âyine-i Zurefâ*'da verilmiştir (s. 41-43). Hükmi, Cigalazâde Sinan Paşa'nın 1604-1605 İran seferine şehnâmecî olarak katılmışsa da gerek bu olaylar gerekse başka konular hakkında herhangi bir şehnâme veya inşâ eseri meydana getirmemiştir. İnşâsına dair birkaç örneğe münşeat mecmualarında rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, nr. 7530; Selânikî, *Târih* (İpşirli), II, 739; Sarı Abdullah, *Düstûr-ı İnşâ*, İÜ Ktp., TV, nr. 3110, vr. 280^b-282^a; Resmî Ahmed Efendi, *Sefinetü'r-rûsâ*, İstanbul 1269, s. 28-30; Cemâleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri: Âyine-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 40-43; Babinger (Üçok), s. 185-186; Necib Âsim, "Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihleri: Şehnâmeciler", *TOEM*, I (1911), s. 434-435; Christine Woodhead, "An Experiment in Official Historiography: the Post of Şehnâmecî in the Ottoman Empire, c. 1555-1605", *WZKM*, LXXV (1983), s. 176-178; Feridun M. Emecen, "Ali'nin 'Ayn'ı: XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Bürokrasisinde Kâtib Rumuzları", *TD*, XXXV (1994), s. 140.

CHRISTINE WOODHEAD

HASAN HÜSÂMEDDİN UŞŞÂKÎ

(bk. HÜSÂMEDDİN UŞŞÂKÎ).

HASAN HÜSNİ ABDÜLVEHHÂB

(bk. ABDÜLVEHHÂB, Hasan Hüsnî).

HASAN HÜSNÜ PAŞA

(bk. TOYRÂNÎ).

HASAN el-İDRÎSÎ

(حسن الإدريسي)

Hasen b. Kâsım Kennûn (Cennûn)
b. Muhammed b. Kâsım b. İdrîs el-Hasenî
(ö. 375/985)

İdrîsîler'in son hükümdarı
(954-974, 984-985).

Hayatının ilk dönemi hakkında bilgi yoktur. Kardeşi Ebû'l-Ayş Ahmed b. Kâsım'dan sonra tahta geçti (343/954). Endülüs Emevî halifesine tâbi olarak hüküm

süren Hasan, Fâtımîler'in meşhur kumandanı Cevher es-Sikillî 347'de (958) Tanca ve Sebte (Ceuta) hariç bütün Mağrib'i hâkimiyeti altına alınca Fâtımîler'e bağlılık arz etmek zorunda kaldı (349/960). Sikillî'nin 349 yılı sonunda (Şubat 961) İfrîkiye'den ayrılmasının ardından yine eskiden olduğu gibi Endülüs Emevîleri adına hutbe okutmaya başladıysa da Bulukkîn b. Zîrî'nin Mağrib'de gerçekleştirdiği başarılı seferden sonra tekrar Fâtımîler'e biat etti ve hatta onlarla iş birliği yaptı. Buna çok öfkelenen Endülüs Emevî Halifesi II. Hakem veziri Muhammed b. Kâsım'ı Afrika'ya gönderdi. Taraflar arasında Tanca'da Fahsumehrân denilen yerde meydana gelen savaş Muhammed b. Kâsım'ın mağlûbiyeti ve ölümlüyle sonuçlandı (21 Rebîülevvel 362/30 Aralık 972). Bunun üzerine halife meşhur kumandanı Gâlib b. Abdurrahman'ı büyük bir orduyla yola çıkardı (30 Şevval 362/3 Ağustos 973). Hasan korkup bulunduğu Basra şehrini terkettti ve Hacerünnesr Kalesi'ne çekildi. Kasrıasmûde yakınlarında cereyan eden savaş sırasında Gâlib Berberî kumandanlarını çeşitli vadilerle kendi tarafına çekti. Yalnız kalan Hasan savaşı bırakıp Hacerünnesr Kalesi'ne sığındı ve kalenin kuşatılmasıyla da eman dileyerek teslim oldu; böylece bütün Mağrib yeniden Endülüs Emevî Devleti'nin hâkimiyeti altına girdi. II. Hakem, 1 Muharrem 364'te (21 Eylül 974) muhteşem bir törenle karşıladığı Gâlib'in Kurtuba'ya getirdiği Hasan'ı ve maiyeti erkânını affetti ve kendilerine hil'at giydirip maaş bağladı. Ancak ertesi yıl istediği değerli bir mücevheri vermeyince Hasan'ı adamlarıyla birlikte ülkesinden sürdü.

Meriye'den (Almeria) Tunus'a, oradan da Mısır'a giden Hasan, Fâtımî Halifesi Azîz-Billâh tarafından çok iyi karşılandı ve kendisine intikamının alınacağına dair söz verildi. Sekiz yıl kadar Mısır'da kalan Hasan, 373'te (983-84) Fâtımîler'e tâbi İfrîkiye Valisi Bulukkîn b. Zîrî'nin yardımıyla Mağrib'e geçti; Berberîler de kendisine katıldılar. Bunu haber alan Endülüs Emevî Halifesi II. Hişâm'ın hâcibi İbn Ebû Âmir el-Mansûr, amcazadesi Ebû'l-Hakem Amr b. Abdullah'ı büyük bir orduyla gönderip hükümdarlarını ortadan kaldırarak İdrîsîler meselesini kökünden çözmesini istedi. Ebû'l-Hakem de donanma ile Sebte'ye geçti ve Hasan'ı muhasara etti. Ebû Âmir, daha sonra oğlu Abdülmelik'i de büyük bir ordu ile yardıma gönderdi. Zor durumda kalan Hasan eman diledi ve Endülüs'e geçmesine izin

verilmesini istedi. Ebû'l-Hakem ona eman verip durumu Mansûr'a bildirdi; ancak Mansûr bunu onaylamadı ve Hasan'ı yoladığı adamlarına öldürttü (Cemâziyevlevvel 375/Eylül-Ekim 985). Böylece İdrîsîler hânedanı yıkılmış oldu. Kaynaklar Hasan'ı katı kalpli ve kaba bir insan olarak tanıtır.

BİBLİYOGRAFYA :

Selâvî, *el-İstikşâ*, I, 201-205; İbn Ebû Zer, *el-Enisû'l-muṭrib*, Rabat 1972, s. 89, 91-95; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris-Leiden 1950, II, 190-196, 263-264; Abdallah Laroui, *The History of the Maghrib* (trc. R. Manheim), Princeton-New Jersey 1977, s. 140; İsmâil el-Arabî, *Devletü'l-Edârîse: mülûkû Tilemsân ve Fâs ve Kurfûba*, Beyrut 1403/1983, s. 181-183, 186-197, 204-210, 213-214, 225, 294, 309; Zirikî, *el-A'lâm*, II, 227; M. Abdullâh İnân, *Devletü'l-İslâm fî'l-Endelûs*, Kahire 1408/1988, II, 492, 494, 495-499, 544-545; R. Basset, "Hacerünnesr", *İA*, V/1, s. 25; *el-Kâ-mûsû'l-İslâmî*, II, 78; D. Eustache, "Idrisids", *EP* (İng.), III, 1036-1037.

ATILLA ÇETİN

HASAN İLMÎ BEY

(1846-1900'den sonra)

Giritli mülkiye memuru,
şair ve sözlük yazarı.

22 Ağustos 1846'da Kandiye'de doğdu. Kandiye âşâr ve ağnam mültezimi Ali Hilmi Efendi'nin oğludur. İlk öğrenimini burada Turşucu Yûsuf Efendi Medresesi'nde yaptı. Matematik, coğrafya, fizik, jeoloji dersleri aldı; ayrıca *Meşnevî*, *Dîvân-ı Hâfız* ve *Gülîstân* okudu. Bir yıl kadar da Rum mektebine devam etti. 1863'te Menteşe Şer'î Mahkeme mukayyitliğiyle memuriyete başladı. 1866-1900 yılları arasında İstanköy, Aydın, Kastamonu, Lice, Yemen'de Tâiz, Ânis, Harâz, Lühayye, Basra'da Sükuşşüyûd, Trablusgarp'ta Garyân, Misrâta, Zâviye vilâyet, sancak ve kazalarında rûsûmat memuriyeti kitâbeti, cinayet kitâbeti, Tahrirat Kalemi mukayyitliği, Meclis-i İdâre-i Vilâyet başkitâbeti, Tahrirat Kalemi müdürüyeti, Mektupçu Kalemi müsevvitliği ve kaymakamlık gibi görevlerde bulundu. Son memuriyeti Garyân kazası kaymakamlığıdır. Ölüm tarihi bilinmemekte, ancak sözlük çalışmasının mukavelesine ve şiir kitabının basım tarihine göre 1900 yılında hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

Arapça, Farsça ve Rumca bilen, Kastamonu'daki memuriyeti sırasında bir süre vilâyet gazetesinin muharrirliğini de yapan Hasan İlmî'nin bilinen iki eseri vardır. Bunlardan *Osmanlı Dili* adlı eseri,